

Jogászokat a parlamentbe? A főváros országgyűlési képviselői 1861 és 1918 között¹

A dualizmus kori parlamentarizmus,² illetve az egyes országgyűlések társadalmi összetételét vizsgáló művek már szép számmal születtek,³ a korszak megválasztott fővárosi képviselőit külön azonban még nem vizsgálták. Jelen írásban ez utóbbira teszek kísérletet. Pest, Buda, illetve a városeejesítés után Budapest választóit az 1861 és 1918 közötti időszakban összesen hetvenhat személy képviselte az Országgyűlés alsóházában, azaz a Képviselőházban. Ugyan a dualizmus magyar országgyűléseinek sorát az 1865-ben összeült parlament nyitotta meg, de az 1861-es országgyűlés is a kiegyezéssel megsziárdult parlamentáris keretek előzményének tekinthető. Ebben az írásban tehát az 1861 és 1918 között a főváros(ok)ban megválasztott képviselőházi tagokkal foglalkozom, a Főrendiház tagjaival kapcsolatban ugyanis – mivel ők nem területi alapon nyerték el mandátumukat – nem értelmezhető az a kérdés, hogy fővárosi képviselők voltak-e vagy sem. Nem elemzem továbbá az 1848-as képviselők (Budán Házmán Ferenc és Perczel Mór, Pesten pedig Kossuth Lajos, Irányi Dániel, Trefort Ágoston, Kendelényi Károly és Kacsovics Lajos)⁴ közül azokat, akik a későbbi választásokon nem szereztek a fővárosban mandátumot. Közülük ugyanis csak Házmán Ferenc, Trefort Ágoston és Kacsovics Lajos lett az alkotmányos keretek visszaállítása után újra fővárosi országgyűlési képviselő, Perczelt, Kossuthot és Irányit más választókerületekben választották meg (Kossuth esetében ez nyilván nem jelentette a mandátum átvételét is), míg Kendelényi Károly már 1850-ben elhunyt.

¹ A tanulmány elkészítését az NKFIH 112429 „A dualizmus kori magyar országgyűlések tagjainak feltárása és társadalomtörténeti elemzése” című pályázata támogatta. A tanulmány alapjául szolgáló adatokat a Pap József vezette kutatócsoport gyűjtötte össze és rendezte adatbázisba. A tanulmány emellett részben a 2015-ben megvédett, 2019-ben kötet formájában is megjelent doktori disszertációm kutatásain alapul: Gerhard 2019.

² A dualizmus korának parlamenti választásait áttekintő munkák: Toth 1973, Gerő 1988, Szabó 1999, Bérenger – Kecskeméti 2008, Varga 2010. Az 1861 és 1868 közötti választásokat választókerületi részletességgel tárta fel: Ruszoly 1999.

³ A képviselők társadalmi összetételére lásd: Rudai 1936a, Rudai 1936b, Lakatos 1942, Toth 1973, illetve újabban Ilonszki 2009 és különösen Pap 2014a.

⁴ Spira 1978: 53.

Mely választókerületekből jutottak be a képviselőházba ezek a személyek? Az 1848-as választásokon még az öt városrész (Belváros, Lipótváros, Terézváros, Józsefváros, Ferencváros) felelt meg az öt pesti választókerületnek, Buda két választókerületét pedig a Vár, a Tabán és a Krisztinaváros, illetve a Víziváros és az Országút városrészek alkották. A választókerületek pontos határai azonban ekkor még nem voltak egyértelműek: csak az 1865-ös választások alkalmával határozták meg, hogy a Kerepesi úttól északra fekvő külterületek választói szabad tetszésük szerint a Lipót- vagy a Terézvárosban, a Kerepesi úttól délre fekvő külterületek választói pedig a József- vagy a Ferencvárosban szavazhatnak.⁵ A korábban Pest vármegye szentendrei választókerületéhez tartozó Óbudát pedig Budapest egyesítésekor csatolták ideiglenesen⁶ a budai II. (vízivárosi) választókerülethez.

Budapesten a városegysítéskor tehát egyelőre hét választókerület volt, ezzel mind népességét, mind választóinak számát, mind gazdasági erejét tekintve a képviselőházban alulreprezentált maradt. E hátrány miatt, amikor a képviselők létszáma az 1876-os meggyerendezés következtében két fővel csökkent volna, az a döntés született, hogy inkább Budapestnek adják ezt a két pluszmandátumot.

A két további mandátum elosztása után, 1877-től a választókerületek szintén a főváros közigazgatási kerületek szerinti felosztásához igazodtak, így a két kerületre osztott Terézváros, illetve a budai oldalon a korábban egy választókerületet alkotó II. és III. kerület immár saját képviselőt küldhetett a parlamentbe. A kerülethatároktól csak annyiban tértek el a választókerületek határai, hogy a X. kerület – azaz Kőbánya és a Józsefvárosnak a Köztemető (ma Fiumei) úton és az Orczy úton kívül fekvő külterületei – a Ferencvárossal alkotott egy választókerületet, mivel a Ferencváros volt Kőbánya után a legkisebb népességű pesti kerület.

1877-ig tehát hét, 1877-től pedig kilenc választókerületből állt a főváros. Az 1887-ig három-, ettől fogva pedig ötévente megrendezett választásokon, illetve a pótválasztásokon 1861 és 1918 között hetvenhat képviselőt választottak meg ezekben a fővárosi választókerületekben. Az 1872-ig az óbudaiakat is képviselő Pest vármegye szentendrei választókerületének képviselőit viszont nem tekintem fővárosi képviselőknek, ezért őket nem vettem figyelembe az elemzés során. A hetvenhat képviselőből ketten valójában sosem képviselték a fővárost a magyar országgyűlésben: Vörös László, a Közlekedés- és közmunkaügyi Minisztérium államtitkára, később a Fejérváry-kormányban kereskedelemügyi miniszter 1896-ban Kaposváron is nyert, és inkább azt a mandátumát választotta. Barabás Bélát pedig 1906-ban szavazták be

⁵ Ruszoly 1999: 220. Külterületek vagy kültelkek névvel a város közigazgatási területéhez tartozó, de a (néha változó) vámvonalon kívül található területeket illették.

⁶ MNL OL K 150. 591. cs. 1877-II-10 22 599/1877.

több választókerületből is a képviselőházba, és végül a budapesti VII. kerületben elnyert mandátumát sem tartotta meg.

A hetvenhat képviselő közül ötvenegy fő (67,11%) minden megválasztásakor az éppen aktuális „kormánypártot” (Felirati Párt, Deák-párt, Szabadelvű Párt, Nemzeti Munkapárt) képviselte. Csernátony Lajos és Jókai Mór 1869-ben az ellenzéki Balközép színeiben szereztek mandátumot, de a fúzió után, 1875-ben már az új kormánypárt, azaz a Szabadelvű Párt jelöltjei voltak. Huszonegyen szereztek mandátumot akár a mérsékeltabb, akár a rendszerkritikus („függetlenségi”) ellenzék színeiben (és közülük tizenöten a rendszerkritikusabb, függetlenségi vagy demokrata pártok képviselőjében), míg ketten – Hoffmann Pál és Zichy Jenő – formailag nem támogatták a kormányt, de a gyakorlatban kormánypártinak mutatkoztak.⁷ A korszakban az összes választáson az éppen aktuális kormánypárt győzött, egy kivételtől eltekintve. Az 1906-os választások tértek el jóval az egész korszakot meghatározó trendtől: a kilenc megválasztott fővárosi képviselőből ekkor heten függetlenségiak lettek (Szebeny Antal, Németh Imre, Keszits Antal, Polónyi Géza, Barabás Béla, Nagy Dezső és Ballagi Aladár), míg Vázsonyi Vilmos demokrata pártiként, a korábban szabadelvű Sándor Pál pedig mérsékelt pártonkívüliként szerzett mandátumot – igaz, ezen a választáson a korábbi kormánypárt már nem is indult.

A képviselők pártállását azért nem egyszerű meghatározni, mert ez a korszakban még elég képlékeny volt, nem volt ritka, hogy – akár ciklus közben is – másik frakciót választottak. Így például Wahrmann Mór, noha minden választáson kormánypártiként (Deák-pártiként vagy szabadelvűként) szerzett mandátumot, az 1878-as boszniai okkupáció nyomán kilépett a Szabadelvű Pártból, és csak az 1881-es választások előtt tért vissza oda.⁸ Előfordult, hogy a váltás végül is nem volt sikeres – a budai II. kerületet 1881 óta kormánypártiként folyamatosan képviselő Darányi Ignác 1905-ben már disszidensként indult, és itt vereséget is szenvedett a szabadelvű jelölttől, Nyiri Sándortól – igaz, Darányi ekkor a tapolcai mandátummal kárpótolhatta magát.

⁷ Adalbert Toth a dualizmus kori parlamentarizmust 1892-ig áttekintő művében három ún. tendenciába sorolta a korszak pártjait: először is A tendenciának a kormánypártokat és azok előzményeit nevezte. A közjogi kereteket nem radikálisan elutasító, azaz potenciálisan kormányképes, mérsékeltabb ellenzéki pártok kerültek a B tendenciába. Mindazok a pártok, amelyek alapvetően elutasították a fennálló társadalmi rendet vagy közjogi kereteket, kerültek a C tendenciába (Toth 1973). E megközelítés alapján osztom fel az ellenzéket mérsékeltabb és rendszerkritikus ellenzéki pártokra.

⁸ *Egyetértés* 1881. április 23. Melléklet 2; uo. 1881. április 25. 1. Wahrmann az 1878 nyarán megrendezett választásokon még szabadelvű párti jelöltként indult, de a boszniai okkupáció után hetedmagával elhagyta a kormánypártot, igaz, nem is csatlakozott az ellenzékhez, hanem független szabadelvűként határozta meg magát. *Vasárnapi Ujság* 1878. december 22. 813.

Busbach Péter is úgy lett 1881-ben a VI. kerület szabadelvű képviselője, hogy a fővárosi közgyűlés ülésein a megválasztását megelőző években határozottan ellenzékiént viselkedett, sőt az *Egyetértés* szerint még 1881 márciusában is azért nem vett részt a társas ellenzék programjának szerkesztésében, mert közelebb állt a Függetlenségi Párthoz.⁹ Hoffmann Pál, korábbi nagymartoni Deák-párti képviselő 1878-ban pártonkívüliként lett a VII. kerület képviselője, de amúgy mérsékelt ellenzékiinek számított, e színekben is indult újra 1881-ben. Ennek ellenére a kerületi szabadelvű párti végrehajtó bizottság, „tekintettel Hoffmann Pál programbeszédére, melyben esetleg a jelenlegi kormánynak támogatása is kilátásba helyeztetik, a külön képviselőjelölt felállítását ez idő szerint [...] mellőzendőnek véli”.¹⁰ A kormánypárti *A Hon* ettől fogva megértőnek is bizonyult Hoffmann Pállal szemben, beszámoló beszédét pedig szinte már kormánypártinak ítélték.¹¹

1884-ben a Belvárosban a Szabadelvű Párt nem indított saját jelöltet, ehelyett informálisan gróf Zichy Jenő hivatalosan pártonkívüli jelöltet támogatta.¹² A kormánypárti *Nemzet* Zichy felé mutatott szimpátiája is ezt jelzi. A *Pesti Napló* meg is vélte találni azt a mozzanatot, amikor kiderült, hogy melyik a jelölt mögött álló párt. Ez az 1884. március 30-i jelölőgyűléshez köthető, amikor Preyer (Preuer) Hugó ügyvéd érvelt Zichy megválasztása mellett, aki „kijelentette, hogy képviselőjük nem lehet politikai pártnak uszályhordozója. De – folytatá – különben is csak egy párt van, a kormányé, a többi csak frakció”. A *Pesti Napló* következtetése: „Itt van felállítva az az arany híd, melyen a pártonkivüliségből kényelmesen át lehet sétálni a kormány kebelébe.”¹³

A képviselők pártállását az országos pártstruktúra is meghatározta. Nagyobb átrendeződések a budapesti képviselők összetételében ugyanis az országos pártstruktúra átalakulásakor történtek. Az 1875-ös választásokon a korábbi Deák-párti, Balközép és szélbali tömbök jelöltjei helyett a Szabadelvű Párt és a Függetlenségi Párt jelöltjei mérkőztek meg. Jelentős változásokat eredményezett a Szabadelvű Párt

⁹ *Egyetértés* 1881. május 16. 1.

¹⁰ *A Hon* 1881. június 11. Reggeli kiadás 2.

¹¹ *A Hon* 1881. június 12. Reggeli kiadás 1. A kormánypárt jól számított: a ciklus vége felé Hoffmann képviselőtársa, Steinacker Ödön már úgy jellemezte, hogy „ellenzéki Saulusból valódi kormánypárti” lett. (Képviselőházi napló 1881–1884. 11. kötet 196. 1883. március 16.).

¹² Zichy addig Székesfehérvár pártonkívüli képviselője volt, korábban, 1870-ig Deák-párti volt, élete későbbi szakaszában pedig megjárta a kormánypártot, élete alkonyán pedig még a függetlenségi ellenzék országgyűlési képviselőcsoportját is. A *Nemzet* számításai szerint ekkor egyébként az egész országban mindössze tíz jelölt lépett fel pártonkívüliként (*Nemzet* 1884. június 12. Reggeli kiadás 1).

¹³ *Pesti Napló* 1884. március 31. Reggeli kiadás 1.

bukását elhozó 1905-ös év, a koalíció kormányalakítását eredményező 1906-os voksolás, majd 1910-ben a Nemzeti Munkapárt győzelme. Voltak azonban képviselők, akik eme átalakulások közepette is meg tudták őrizni mandátumukat. A szabadelvű párti Sándor Pál például nemcsak 1905-ben, a Szabadelvű Párt bukásának idején nyerte meg újra a lipótvárosi választókerületet, hanem még 1906-ban is, amikor korábbi pártja már nem is indult a választásokon, mérsékelt pártonkívüliként sikerült győzelmet aratnia. 1910-ben pedig a Nemzeti Munkapárt színeiben nyerte el újra választókerületét.

A főváros kormánypártiságát az is mutatja, hogy a legtöbbször megválasztott képviselők mind kormánypártiak voltak. Hétszer választották meg a korszakban Berzeviczy Albertet Budapesten: az 1890. január 17-ei pótválasztástól megszakítás nélkül képviselte a VIII. kerületet az 1906-os választásokig a Szabadelvű Párt padso-raiban (közben 1903-ban vallás- és közoktatásügyi miniszterré való kinevezése miatt újra meg kellett választatnia magát, ahogy ez akkor előírás volt), majd 1910-től 1917. február 26-ig – amikor is a Főrendiház tagja lett – a II. kerület nemzeti munkapárti képviselője volt. Darányi Ignác, Deák Ferenc, Morzsányi Károly, Pauler Tivadar és Wahrmann Mór – mind kormánypárti – egyaránt hatszor nyert választást a fővárosban. A legsikeresebb ellenzéki politikus Vázsonyi Vilmos volt, aki 1901-től a korszak végéig (sőt még azután is) megszakítás nélkül képviselte a VI. kerületet – és a Demokrata Pártot – a képviselőházban, őt a korszakban így ötször választották meg. Ötödik megválasztására azonban épp igazságügyminiszterré való kinevezése miatt volt szükség 1917-ben, így ekkorra nyilvánvalóan már ellenzéki politikusnak sem tekinthetjük őt. Vázsonyin kívül ellenzéki politikusnak alig sikerült többször is mandátumot szereznie: Szilágyi Dezső 1878-ban, 1881-ben és 1884-ben is egyesült, illetve mérsékelt ellenzékiként jutott mandátumhoz a Józsefvárosban. Kétszer szerzett mandátumot egyesült, illetve mérsékelt ellenzékiként Királyi Pál a Belvárosban (1878, 1881), Ballagi Aladár 1905-ben és 1906-ban a IX. választókerületben, illetve Szebeny Antal az I. kerületben 1906-ban és 1910-ben, utóbbiak mindketten a Függetlenségi és 48-as Párt jelöltjeként. Csernátony Lajosnak ugyan 1869-ben balközép pártiként sikerült megőriznie az 1867-es pótválasztáson megnyert Józsefvárost, de 1875-ben a Ferencvárosban már kormánypártiként győzött. Rajtuk kívül kétszer szerzett mandátumot a kétes ellenzékiiségű, már említett Hoffmann Pál, továbbá Jókai Mór – de ő csak 1869-ben a Terézvárosban nyert ellenzékiként: követve Tisza Kálmánt a balközépből az új kormánypártba, a Szabadelvű Pártba, 1875-ben már kormánypártiként „vette be” a Józsefvárost.

A választók

Az első magyar választójogi szabályozás, az 1848. évi V. törvény helyezte népképviselési alapra a korábbi rendi választójogot. Ez a jogszabály a választójogot azok számára biztosította, akikről tulajdonuk, jövedelmük vagy „tanultságuk” révén feltételezhető volt, hogy képesek megfontolt, anyagi befolyásolástól mentes döntést hozni a választóhelyiségben.¹⁴ Rajtuk kívül, mivel a korabeli liberális felfogás már megszerzett jogok elvételét nem tartotta lehetségesnek, mindazok, akik a korábbi rendi országgyűlésben követválasztási joggal bírtak (úgynevezett régi jog), akárcsak a városi polgárjoggal rendelkezők, életük végéig megőrizhették választójogukat, de azt leszármazottaikra már nem örökíthették át.

A sebtében megalkotott, bevallottan csak átmeneti 1848-as jogszabályt azonban csupán 1874-ben váltotta fel a véglegesnek szánt szabályozás, így négy választást is (1861, 1865, 1869, 1872) az ideiglenes törvény rendelkezései alapján bonyolítottak le. A változtatás szükségessége az eredeti törvény ideiglenességével, a modernebb, az adózásra épülő census bevezetésével, valamint a magyarországi és az erdélyi választójogi rendszer egységesítésével volt indokolható. Az új törvény hangsúlyosan nem felváltani, hanem pontosítani kívánta az 1848-as szabályozást. A deklarált cél helyett azonban az új törvény eredményeképpen a választásra jogosultak köre szűkebb lett, mint korábban volt.

Az 1874. évi XXXIII. törvény a szabad királyi és a rendezett tanácsú városokban azokat tekintette választójogosultnak, akiknek házadó alá eső, legalább három lakrészből álló házuk volt, még ha ideiglenesen adómentesen is; vagy akkora földet birtokoltak, amelyre legalább 16 forint tiszta jövedelem utáni földadót kellett fizetni.¹⁵ A három lakrész kikötése a városi lakosság esetében szűkítette a korábbi szabályozást, mivel a megelőző küszöböt jelentő legalább 300 forint értékű házak

¹⁴ Választójoggal rendelkezők az 1848-as törvény szerint az ország „mindazon bennszületett, vagy honosított, legalább 20 éves, és sem atyai, sem gyámi, sem gazdai hatalom, sem pedig elkövetett hűségtelenség, csempészkedés, rablás, gyilkolás és gyújtogatás miatt fenyték alatt nem levő lakosai, a nőket kivéve”, akik szabad királyi városokban vagy rendezett tanácsú községekben 300 ezüst forint értékű házat vagy földet, más községekben pedig legalább negyed úrbéri telket kizárólagosan, illetve házastársukkal vagy kiskorú gyermekeikkel birtokolnak, vagy saját műhellyel, kereskedési teleppel, gyárral vagy legalább egy segéddel rendelkező kézművesek, gyárosok vagy kereskedők, ezeken túlmenően azok, akiknek földbirtokukból vagy tőkéjükből évi 100 ezüst forint értékű jövedelmük van és „jövedelmükre való tekintet nélkül a tudorok, sebészek, ügyvédek, mérnökök, akadémiai művészek, tanárok, a magyar tudós társaság tagjai, gyógyszerészek, segédlelkészek, községi jegyzők és iskolatanítók”. 1848: V. tc. 2. §.

¹⁵ 1874: XXXIII. tc. 3. §.

jelentős része kevesebb lakrésszel rendelkezett. A háztulajdon vagy jövedelem után legalább 105 forintnyi adót fizetők tették ki a jövedelmi alapon választójogosultak csoportját.¹⁶ Az egy segéddel rendelkező kézművesek csak a községekben lehettek választójogosultak.¹⁷

Az értelmiségi alapon választásra jogosultak köre az 1848-ban meghatározott foglalkozásokat úzőkön kívül kiterjedt az okleveles erdészekre, bányászokra és a kisdédóvókra, viszont a lelkészek, segédlelkészek, tanárok, tanítók, községi jegyzők és nem okleveles kisdédóvók esetében a választójogosultság feltétele lett a hivatalos alkalmaztatás.¹⁸ Nem választhattak ettől fogva a fegyveres és közrendészeti erők legénységéhez tartozók, a jogerős börtönbüntetésüket töltők, a vizsgálati fogságban lévők, továbbá a csődeljárás alatt állók és az adóhátralékosok. Ez utóbbiak kizárása a választójogból további tízezrekkel csökkentette a választójogosultak számát, és ez lett végül az egyetlen kritérium, amelyben az 1913-as új (a gyakorlatban ki nem „próbált”) választójogi törvény létrejöttéig engedett a kormánytöbbség – de ebben is csak 1899-ben.

1909-ből, a választójog megújításával kapcsolatban a Képviselőházi irományokban az alábbiakban foglalták össze – a többi törvényhatósághoz hasonlóan – a választójogosultak budapesti arányának alakulását:

	1880	1890	1900	1908
Budapest	5,3	5,4	6,9	7,5
Magyarország	6,0	5,6	5,9	6,2

1. táblázat. A választók aránya az össznépességben belül, százaléké¹⁹

Az 1. táblázatból az derül ki, hogy míg a 19. században Budapesten választójoggal rendelkezők aránya nem érte el az országos adatot, a századfordulóra már meghaladta azt, sőt, 1908-ra tovább nőtt az arányuk az országos átlaghoz képest. Azonban nem biztos, hogy ezek az értékek pontosak. Vörös Károly az 1881-es budapesti adatot – Kőrösi Józseffel egybehangzóan – 5,64%-ra tette, és Vörös 1899-re is csupán 5,48%-nyi választót számolt.²⁰ Így lehet, hogy a 20. század elejei megugrás csupán téves számítás eredménye. Vörös Károly viszont maga is úgy vélte, a választ-

¹⁶ Kivéve a II. osztályú jövedelmi adó alá esőket, akiknek legalább 700 forintnyi jövedelmet kellett kimutatniuk, valamint az állami, törvényhatósági és községi tisztviselőket, esetükben megelégedtek az 500 forintos évi jövedelemmel: 1874: XXXIII. tc. 7. §.

¹⁷ 1874: XXXIII. tc. 6. §.

¹⁸ 1874: XXXIII. tc. 9. §.

¹⁹ *Képviselőházi Irományok* 1906–1911. 28. kötet 208–211. 926. szám

²⁰ Kőrösi 1882: 3; Vörös 1978a: 430.

tók aránya a századfordulón növekedni kezdett: „Mert a választójog feltételeinek a világháborúig gyakorlatilag változatlan volta ellenére is e merev kereteket részint a társadalmi emelkedés, részint a pénz inflálódása folytán az 1874-ben megszabott választói cenzuson egyre könnyebben átlépni tudó és így erőteljesen növekvő tömegek belépése kétségtelenül s főleg 1896 után jelentősen kitágította.”²¹ Emellett, ha elfogadjuk a fővárosi választójogú népesség arányának megugrását, még az adóhatalékosok választójogának 1899. évi megadása is magyarázhatja a fővárosi választók arányának megugrását a századelőn.²²

A képviselők: vallás, társadalmi státus, helyi kötődés

A vizsgált képviselők túlnyomó többsége – negyvenhárom fő, a hetven ismert vallású képviselő 1,43%-a – római katolikusnak született, további két fő pedig élete során katolizált. A tizenhárom református (18,6%) és az öt (7,14%) evangélikus vallású képviselő révén a protestáns képviselők aránya meghaladta a 25%-ot. Hét fő (10%) pedig izraelita vallású volt.

A Lipótváros volt az a választókerület, ahol – az országban egyedülálló módon – az izraeliták emancipációját megadó, és számukra a választójogot is elérhetővé tevő 1867. évi XVII. törvénycikk után, tehát az 1869-es választásoktól mindvégig izraelita vallású képviselőt választottak meg. Elsőként Wahrmann Mórt, aki ezzel az első izraelita vallású országgyűlési képviselő is lett egyúttal, és aki egészen 1892-es haláláig a Lipótváros képviselője maradt.²³ Ezután az 1893. január 10-ei pótválasztáson a szintén szabadelvű párti Mezei Mór ügyvédé, az Izraelita Magyar Egylet elnökéé lett a kerület mandátuma, majd az 1901-es választásoktól a szintén izraelita vallású Sándor Pál lett a Lipótváros „örökös” képviselője, egészen 1936-ban bekövetkezett haláláig. A Terézváros és a belőle kiszakadt Erzsébetváros viszont – a másik két kerület, ahol a budapesti zsidóság jelentős része összpontosult – az első évtizedekben nem adott

²¹ Vörös 1978b: 652.

²² 1899: XV. tc. 141. §. Erdélyben, különösen a Székelyföldön folyamatosan csökkent a korszakban a választójogúak aránya. Ezt még magyarázhatja az itt nagy arányban megtalálható régi jogú választójogosultak számának fokozatos elapadása, de – mint láhattuk – az országos értékek sem mutattak folyamatos emelkedést. *Képviselőházi Irományok* 1906–1911. 28. kötet 208–211. 926. szám; Pál 2016b: 84.

²³ Nem Wahrmann Mór volt viszont az első, aki izraelitának született: a katolizált Wodianer Albert 1865 óta tagja volt a képviselőháznak, a család másik ágát képviselő, a református vallásra áttért Wodianer Béla pedig szintén 1869-ben lett képviselő a tornagörgői választókerületben (Welker 2006). Horn Ede izraelita vallásúként nem sokkal később, már 1870-ben szintén képviselő lett – ekkor még Pozsonyban. *Képviselőházi napló* 1869–1872. 9. kötet 218. 1870. július 7.

izraelita képviselőket, leszámítva Horn Ede 1875-ös halálát kevéssel megelőző győzelmét, amit a még ketté nem osztott terézvárosi választókerületben ért el. 1901-től viszont Vázsonyi Vilmos és az ő, az elsősorban a zsidó kis- és középpolgárságot képviselő Demokrata Pártja lett a VI. kerület meghatározó ereje, és a dualista időszak minden további választásán Vázsonyi diadalmaskodott itt. Rajtuk kívül egyébként csak az 1901-ben és 1905-ben Óbudán megválasztott szabadelvű párti Vészi József és az 1910-ben ugyanitt megválasztott, demokrata párti Pető Sándor volt izraelita vallású a korszak budapesti képviselői közül. Valószínűleg izraelitának született, és az 1850-es években katolizált Falk Miksa is, de ő mindenestre már első, 1869-es kőszegi mandátumszerzésekor is római katolikus vallású volt (Budapesten pedig csak 1892-ben szerzett mandátumot). A másik katolikus vallásra tért képviselő pedig az eredetileg protestáns Szilágyi Virgil volt.

	római katolikus	görög- katolikus	református	evangélikus	ortodox	unitárius	baptista	izraelita
Magyarok (1910)	58,7	3,1	25,8	4,2	0,4	0,7	0,1	7
Budapesti lakosok (1910)	59,78	1,07	9,88	4,95	0,79	0,24	0,05	23,14
Képviselők (átterések után)	64,29	0	18,6	7,14	0	0	0	10

2. táblázat. A magyar anyanyelvű, a budapesti jelenlévő népesség, illetve a budapesti képviselők vallási megoszlása, százalék²⁴

A képviselők etnikai megoszlása – mérhető adatok híján – nem vizsgálható. Deklaráltan nemzetiségi képviselő nem volt köztük, ha eltérő etnikai hátterűek voltak is, gyakorlatilag mind a magyar nemzeteszme elfogadói voltak. Az eltérő etnikai háttér elmondható például a homonnai születésű, és eredetileg lényegében szlovák anya-

²⁴ A magyar anyanyelvű népesség vallási adatait az 1910-es népszámlás alapján közli: Kósa 1990: 450. A budapesti jelenlévő népesség vallási megoszlása: Népszámlálás 1912–1920: V. kötet 162–163.

nyelvű, de a felvidéki magyarosítást buzgón támogató Trefort Ágostonról éppúgy, mint a többnyire budai polgárcsaládokból származó, és nyilván eredetileg német anyanyelvű képviselőkről. Ez utóbbiak közé tartozott Ráth Károly és Péter, Kerntler Ferenc, Házmán Ferenc vagy Pauler Tivadar, de a német anyanyelvűekhez sorolható a nagymartoni származású Hoffmann Pál is. Mindennek ellenére a képviselők vallási megoszlását leginkább a magyar anyanyelvűek vallási megoszlásával érdemes összehasonlítani (nyilván majdnem mind magyar anyanyelvűnek is vallották magukat a népszámlálásokon): a képviselők körében jócskán felülreprezentált nemesi és polgári elemek miatt célszerűbb lehet ez az összehasonlítás, mint a teljes népességgel való összevetés. Nyilván nem véletlen a keleti rítusú egyházak híveinek hiánya körükben: a földrajzi távolság, a nyelvi és társadalmi státusbeli hátrányok magyarázhatják a görögkatolikusok és az ortodoxok hiányát a pesti képviselők körében.

A képviselők és a magyar anyanyelvű össznépeség vallási megoszlása között tehát nincs jelentős különbség: a római katolikusok és a reformátusok enyhén alul-, az evangélikusok és az izraeliták enyhén felülreprezentáltak. Hasonló eredményeket kapunk, ha a budapesti népesség vallási megoszlásával vetjük össze a képviselők adatait, kivéve azt, hogy az izraeliták ebben az összehasonlításban nemhogy felül-, hanem rendkívüli módon alulreprezentáltak lettek. (2. táblázat.)

A hetvenhat képviselőből kilenc fő (11,84%) volt született arisztokrata (öt báró és négy gróf). Rajtuk kívül huszonöten (32,89%) biztosan született nemesek voltak. Huszonnégyen (31,58%) voltak a biztosan nem nemesi születésűek, tizennégy fő származása homályban maradt, további négy fő nemessége pedig bizonytalan: elképzelhető Hock János, Horváth Mihály, Trefort Ágoston vagy Szilágyi Dezső nemesi származása is, de erről nincs egyértelmű adat.²⁵ A budai születésű, de pozsonyi polgárcsaládból származó Pauler Tivadar viszont született nemes volt. A csak svájci nemességgel rendelkező Steiger Gyulát is nemesnek tekintettem. Anyja (kisirákói és királylehotai Lehóczky Ida) révén félig nemesi származású volt Ballagi Aladár, akinek apja az izraelitából evangélikussá, majd reformátussá lett Ballagi Mór volt – Ballagi Aladárt viszont a nem nemesek közé soroltam. A képviselők közül hárman kaptak életük során magyar nemességet: Országh Sándor 1895. augusztus 21-én „budavári” előnévvel,²⁶ Radocza János 1896. január 1-jén „sárszentmiklósi” előnévvel,²⁷ Nyíri Sándor pedig – valójában apja, Nyíri János érdemei elismerése

²⁵ Maga Trefort sem említi a kérdést önéletírásában (Trefort 1991). Szilágyi Dezső édesanyja, erzsébetvárosi Lukács Anna örmény eredetű nemesi családból származott, de apja nemessége bizonytalan.

²⁶ MNL OL K 19. Királyi könyvek, 69. kötet 668.

²⁷ MNL OL K 19. Királyi könyvek, 69. kötet 4.

miatt – 1901. november 30-án „székelyi” előnévvel.²⁸ Fejérváry Géza esetében pedig rangemelés történt: 1862. április 25-én osztrák, 1875. augusztus 17-én pedig magyar bárói címet kapott.²⁹ Tisza István sem született grófnak: rá és fivéreire, ifjabb Tisza Kálmánra és Lajosra, valamint utódaikra 1897. február 16-án nagybátyjuk, Tisza Lajos grófi címét és a „szegedi” előnevet terjesztette ki az uralkodó.³⁰ Huszonkilenc képviselő esetében van adat arra, hogy kitüntetést vagy díszpolgári címet is kapott, erre a legnagyobb esélye a katonai pályát is befutott képviselőknek volt esélye.

A képviselők közül tizenketten külföldön (is) folytattak tanulmányokat, harmincnyolcan a fővárosban, tizenegyen a történelmi Magyarország területén, tizenöt fő esetében nem sikerült iskoláik helyszínét megtudni. Azok közül a képviselők közül, akiknek ki lehetett deríteni a végzettségét, csupán Horváth Gyula publicistának volt mindössze középiskolai képesítése. Ő egyébként alapvetően székelyföldi választókerületeket hódított el, de 1892 és 1896 között Óbuda nemzeti párti képviselője is volt. Hat fő iskolázottságát nem sikerült kideríteni. Mindenki más felsőfokú végzettséggel rendelkezett, ötvenhárman (az ismert felsőfokú képesítésűek 80,3%-a) jogi (közülük egy egyúttal orvosi), hárman katonatiszti iskolát, hárman műegyetemet, ketten bölcsészkart, ketten teológiát végeztek. Egy-egy fő rendelkezett kizárólag orvosi, illetve bányászati és erdészeti akadémiai végzettséggel, egy fő pedig (egyébként az újságíróvá vált Falk Miksa) műszaki iskolák elvégzése után bölcsészdoktor is lett. Közélebről nem meghatározható felsőfokú végzettséggel pedig hárman rendelkeztek.

A jogász végzettségűek dominanciája mind a reformkori politikai részvétel, mind a hagyományos nemesi iskolázási szokások, mind a törvények megalkotásához szükséges készségek szempontjából sem meglepő. Az is igaz, hogy nem minden jogvégzett majdani képviselőből lett jogász. Jókai Mór éppúgy jogvégzett volt, mint a gépgyáros Vidats János. Az viszont már különösebb, hogy az adatok szerint a budapesti választók ilyen mértékben jogászokra bízta érdekeik képviseletét a gazdasági vagy a kulturális elit tagjai helyett. Ami a végzettség szerinti megoszlásból összegezhető az az, hogy a jogász dominancia mellett a természettudományos–műszaki végzettségűeknek volt még minimális szerepe, a bölcsészek aránya mindvégig elhanyagolható maradt.

Foglalkozását tekintve a képviselők kétharmada, ötvenkét fő (68,42%) kideríthetően jogász volt. A maradék tizennyolc ismert foglalkozású képviselőből ketten birtokosok voltak (a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémiát elvégzett Steiger Gyula, valamint Festetics Andor). Rajtuk kívül három katonatiszt (Fejérváry Géza,

²⁸ MNL OL K 19. Királyi könyvek, 71. kötet 108–110.

²⁹ MNL OL K 19. Királyi könyvek, 68. kötet 207–210.

³⁰ MNL OL K 19. Királyi könyvek, 70. kötet 8–9.

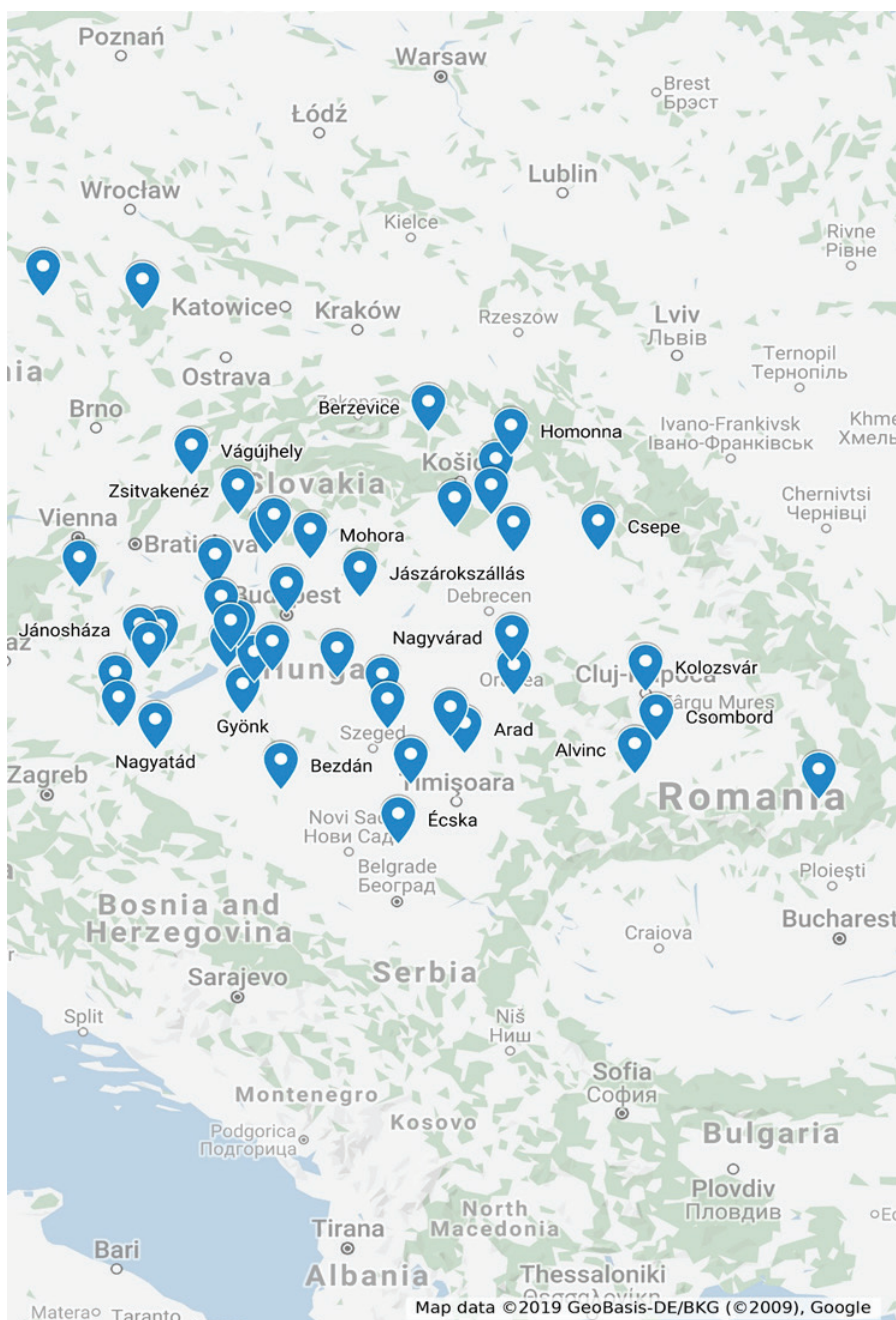
Ivánka Imre és Nyiri Sándor), két katolikus pap (Hock János és Horváth Mihály), két bölcsező (Ballagi Aladár és Wahrmann Mór), két újságíró (Falk Miksa és Horváth Gyula), három mérnök, illetve vasútigazgató (Jakabffy Ferenc, Szigeti János és Tolnay Lajos), két tisztviselő (Horn Ede, Tavaszy Endre), egy orvos (Hegedüs János) és egy gyógyszerész (Ráth Péter) volt a képviselők között.

Ami a legkülönösebb: a gazdasági elit, az ipar és a kereskedelem képviselői szinte teljesen hiányoztak a főváros által küldött képviselők közül, és mint láthattuk, mérnöki–természettudományos vagy gazdasági képesítéssel rendelkezőket is alig találhattunk közöttük. Lényegében az – amúgy bölcsező végzettségű, de nagykereskedővé és bankárrá vált – Wahrmann Mór lehet a kereskedelem, míg – a szintén jogász, de legalább gyártulajdonos – Vidats Jánost a modern gyárilpar képviselőjének tekinteni. Ráadásul mindketten a dualizmus korai periódusában szereztek meg mandátumaikat, a korszak utolsó évtizedeiben a fővárosi ipar és kereskedelem személyes képviselete teljesen eltűnt a parlamenti padsorokból.

Életkor szerint áttekintve a fővárosban a korszakban mandátumot szerzett képviselők átlagosan 41,22 évesen lettek először az Országgyűlés tagjai, első fővárosi mandátumukat pedig átlagosan 48,42 évesen szereztek meg.³¹ Közülük a legifjabban Tisza István lett képviselő (ekkor még Vízaknán), már huszonhárom éves korában, de ez az akkor éppen hivatalban lévő miniszterelnök, Tisza Kálmán fiától nem annyira meglepő. Az viszont igaz, hogy ő csak jóval később, negyvennégy éves korában lett Budapesten, a Belvárosban képviselő – ráadásul éppen 1905-ben. A fővárosban megválasztott legfiatalabb képviselő – az először 1848-ban, harmincegy éves korában mandátumot nyert Trefort Ágostont nem számítva – a Budapesten először harminckét éves korában, 1892-ben megválasztott ifjabb Andrássy Gyula volt. A legidősebb új képviselő pedig az 1915. áprilisi pótválasztáson, életének 86. évében – de már sok évtizedes fővárosi közgyűlési múlttal a háta mögött – mandátumot nyert Hegedüs János volt, aki hamarosan, 1917 novemberében el is hunyt. Rajta kívül voltak olyan veteránok, mint Wekerle Sándor, aki hetvenévesen, vagy Horváth Mihály és Paksy Béla, akik 66. életévükben nyerték el első budapesti mandátumukat.

³¹ A már 1848-ban mandátumot szerzett képviselők esetében debütálásuk évének természetesen 1848-at tekintettem.

Jogászokat a parlamentbe? A főváros országgyűlési képviselői 1861 és 1918 között

1. ábra. A korszak fővárosi képviselőinek születési helyei

Az 1. ábrán látható térképre a képviselők születési helyeit helyeztem el. Kilenc képviselő születési helyét nem sikerült kideríteni, huszonketten Pesten, Budán vagy Budapesten születtek. A maradék negyvenöt fő közül mindenki más-más településen született, és csak ketten a korabeli Magyarország területén kívül, Khuen-Héderváry Károly a csehországi Gräfenbergben (ma Jeseník), Fejérváry Géza pedig a szintén Csehországban álló erődvárosban, Josefstadtban (ma Josefov). Mint a térképen is látható, a képviselők nem csupán Budapest közelében fekvő településeken születtek, eléggé egyenletesen származtak az ország különböző területeiről, talán csak Erdély kissé alulreprezentált. Miután más választókerületekben sem volt nyilvánvaló, hogy a helyi illetőségű jelölteket választották meg, nem kell meglepődni azon, hogy a fővárosban születettek még az egyharmadát sem tették ki az ismert születési helyű képviselőknek: itt gyakran választottak meg országosan ismert politikusokat, akik pedig már korábban is voltak képviselők, azoknak már volt fővárosi lakóhelye, és persze helyismerete is. Egyébként a képviselők között egyenlő arányban voltak olyanok, akik első mandátumukat a fővárosban szerezték, és olyanok, akik korábban már másutt is voltak képviselők (38-38 fő). Meglepőnek tűnhet, de nyolcan, noha a fővárosban születtek, nem ott szerezték meg első mandátumukat, de ők vagy országos jelentőségű politikusok, vagy országosan ismert közéleti szereplők voltak (Eötvös József, Falk Miksa, Festetics Andor, Gorove István, Matlekovits Sándor, Podmaniczky Frigyes, Szentkirályi Mór, Tisza István).

Adataim szerint a hetvenhat főből ötvenheten (75%) a pesti képviselőtestület vagy a budapesti törvényhatósági bizottság tagjai voltak – akár közvetlenül, akár virilisként választva – köztük olyan országos jelentőségű személyiségek is, mint Deák Ferenc, Jókai Mór vagy Wekerle Sándor.³² Akik nem voltak tagok, azok nagyrészt valóban országos jelentőségű politikusok voltak, tehát nem helyi beágyazottságuk miatt nyertek, köztük volt például három miniszterelnök és több miniszter is. Erre utal az is, hogy azon negyvenhat képviselő közül, akik életük során a fővároson kívül is képviselőházi mandátumhoz jutottak, mindössze tizenöten nem voltak tagjai a képviselőtestületnek vagy a közgyűlésnek, de a kizárólag a fővárosból mandátumot szerzett harminc képviselőből már csupán négyen nem voltak e testületek tagjai.

Ha azt a kérdést kívánjuk föltenni, hogy mennyire kötődtek választókerületükhöz a képviselők, az eddigiekből kiderülhetett, hogy nem feltétlenül a születési hely

³² Az adatgyűjtésben segítségemre volt a Hungaricana közgyűjteményi portálon elérhető Közgyűlési jegyzőkönyvek adatbázisa (BFL IV.1403.a), az 1873-as közgyűlési jegyzőkönyvek publikálásához készült, szintén a Hungaricanán elérhető Megválasztott törvényhatósági bizottsági tagok adattára é. n, továbbá a pesti képviselő-testületi tagokról: BFL IV.1303.j. 1. kötetdoboz. Választási iratok, névjegyzékek (1848–1869).

az alkalmas változó: az összefüggés leginkább nem abban ragadható meg, hogy valaki a fővárosban látta meg a napvilágot, hanem abban, hogy korábban már betagozódott a főváros politikai életébe, ezt pedig elsősorban a fővárosi törvényhatóság működtetésében való részvétel mutatja meg. Nyilván a korszakban megfigyelhető a fővárosba áramlás jelensége: sokan tanulmányaik elvégzése céljából, mások politikai vagy szakmai karrierjük előmozdítása érdekében kerültek a fővárosba. Ha meg már itt éltek, könnyebben be is tagolódhattak a helyi társadalomba.

A képviselők megválasztásában jelentős volt a szerepe az egyes kerületekben, városrészekben működő klikkeknek. A II. kerületben a Budai Polgári Társas Kör vált királycsinálóvá, amikor 1878-ban megbuktatta Házmán Ferencet. Ő Buda utolsó polgármestere volt, 1869 és 1875 között a kerületet minden alkalommal elhozta, így nem panaszkodhatott a helyi beágyazottságára. A Budai Polgári Társas Kör viszont ekkorra a budai, legalábbis a vízivárosi közélet első számú fórumává vált, és nemcsak a városeyesítés nyomán érzett pesti dominanciával, hanem Házmán tevékenységével szemben is kritikussá vált, majd sikeresen fel is léptette Házmán ellen egyik tagját, a nem is ide, hanem Buda egy másik városrészéhez, a Tabánhoz kötődő Kerntler Ferencet.

A IV. kerületben, azaz a Belvárosban ez az informális csoportosulás az abszolutizmus idején létrejött Saskör volt, melynek elnöke eleinte Ráth Károly későbbi főpolgármester volt, majd a kerület kétszer megválasztott képviselője, Királyi Pál elnökölte, később pedig Kléh István ügyvéd, újságíró vezette. Formálisan csak 1892-ben szerveződött meg, akkor már függetlenségi színezettel, de részben a régi tagsággal. Elnöke ekkor Polónyi Géza lett, de ekkoriban a Saskör kevés ráhatással bírt a kerületi képviselőválasztásokra. 1906-ban viszont éppen Polónyi lett első – és egyben utolsó – függetlenségiként a IV. kerület képviselője.³³

A Terézvárosban két ilyen, egymással is rivalizáló klikk működött az 1870-es évektől fogva. A Bobula János vezette Terézvárosi Klub és a kerület 1872 és 1875, majd 1896 és 1901 közötti képviselője, Radocza János vezetése alatt álló VI–VII. Kerületi Kör (későbbi nevén Terézvárosi Casinó) vetélkedése nyomán lett képviselő a kerületben Podmaniczky Frigyes és Busbach Péter, de a Terézvárosi Casinó egyik meghatározó személyisége, Morzsányi Károly több mandátumot is elnyert később az időközben a Terézvárosról levált Erzsébetvárosban. A Terézváros pedig később évtizedekre Vázsonyi Vilmos terepévé vált, annak ellenére, hogy Vázsonyi pártja, a Demokrata Párt alig tudott kitörni Budapestről, így ez a párt is szinte csak a helyi érdekek megjelenítésére szorítkozott.

³³ A régi Saskörrel lásd Draveczky 1998. A függetlenségi irányultságú Saskörrel lásd Szócs 1977: 21.

E példák mutatják, hogy a helyi érdekcsoportok komolyan bele tudtak szólni a képviselők kiválasztásába és megválasztásába. Ha pedig úgy vélték jónak, egy a szűkebb közeghez nem, vagy kevésbé kötődő jelöltet is fel tudtak léptetni. Megkockáztatható tehát a kijelentés, hogy sok esetben a képviselőnek nem is a kerülete választóihoz, hanem a választókat kézben tartó klikkek vezetéséhez fűződő viszonyai az igazán lényegesek.

A dualizmus időszakának kezdeti választásain jelentősebb volt a budai és a pesti választókerületekben a szimbolikus jelöltállítás, azaz amikor nem csupán a jelölt esetleges személyes kvalitásai, hanem a személyével jelképezett eszmék tettek valakit a megválasztásra esélyessé. Így a pesti belvárosi választókerület, a korabeli sajtóban visszatérő toposz szerint az „ország első választókerülete”,³⁴ mindig a kiegyezési rendszer atyját, Deák Ferencet küldte 1876-os haláláig a parlamentbe. Ezután a Belváros a helyi klikkek befolyásának megerősödésével ugyan veszített országos tekintélyéből, de az sem lehet véletlen, hogy Tisza István 1905-ben épp itt szerzett mandátumot. Ugyanílyan szimbolikus lépésnek tekinthető – az egyébként valóban budai születésű – Eötvös József indítása Buda I. választókerületében. Ő már 1861-ben megszerezte ezt a kerületet, és az 1865-ös és az 1869-es választásokon is megtudta őrizni. Eötvös „örökös” mandátumát – ideiglenesen miniszteri pozíciójával együtt – 1871-es halála után Pauler Tivadar vette át, és egészen 1886-ban bekövetkezett haláláig ő maradt a kerület képviselője.

Az is a szimbolikus politizálás keretei között értelmezhető, hogy az életkor szerint szóba jöhető képviselők túlnyomó többségének életútjában kiemelkedő volt az 1848-as szerepvállalás. A legkésőbb 1830-ban született huszonkilenc képviselő közül csak hatuknál nem találtam kiemelkedő 1848-as tevékenységet, ezzel szemben huszonhárman (79,31%) a forradalom és a szabadságharc idején állami vagy városi tisztséget töltöttek be, illetve részt vettek a harcokban.³⁵ Tizenkét fő közülük szerepet vállalt a forradalom valamelyik – akár városi, akár országos – fegyveres testületében. 1848-as tevékenysége miatt a képviselők közül Csernátony Lajost, Gorove Istvánt, Horváth Mihályt és Vidats Jánost a világosi fegyverletétel után halálra is ítélték, Jókai Mór szintén csak kis híján kerülte el a halálos ítéletet. Lehetséges ugyan, hogy az 1848-as veteránok magas aránya azzal magyarázható, hogy a politikai elit tagjai ilyen nagy számban vettek részt a forradalmi cselekményekben, de valószínűbbnek tartom azt, hogy a dualizmus idején uralkodó 1848-kultusz miatt indultak ilyen nagy számban 1848-as múltú személyek a parlamenti mandátumokért.

³⁴ Például: Ellenőr 1878. július 30. Reggeli kiadás 1.

³⁵ Igaz, közülük Pauler Tivadar tevékenysége abban állt, hogy 1848-ban magyar nemzeti érzelmeire hivatkozva elhagyta a zágrábi jogakadémiát, majd 1848 augusztusában tanári kinevezést kapott a pesti egyetemre, a fegyveres ellenállást viszont ellenezte.

Összegzés

A fővárosban az 1861 és 1918 között megválasztott képviselők kapcsán az eddigieket összegezve megállapítható, hogy Budapest – az 1906-os választások, amúgy az országos tendenciával megegyező kivételével – mindig inkább a mindenkori kormánypárt bázisát erősítette. A fővárosban jellemzően vagy erős helyi, vagy erős országos beágyazottsággal rendelkező politikusok indultak, a sikeres mandátumszerzéshez nem volt szükséges a budapesti származás, de a fővárosi helyi közéletben való részvétel szinte előfeltételnek mondható. Talán meglepő lehet, de a fővárosi ipar és kereskedelem lényegében nem képviseltette magát közvetlenül a képviselőházban, sőt ez Budapest modernizációjával egyre kevésbé is volt várható. A megválasztott képviselők körében a jogász végzettségűek, illetve a jogász foglalkozásúak elsöprő fölényben voltak, ez sokkal inkább meghatározó jellemzőjük volt, mint akár a nemesi származás: a budapesti választók a jogászok parlamentje mellett tették le voksukat.

	Buda I.	Buda II.	Óbuda	Belváros	Lipótváros	Terézváros	Erzsébetváros	Józsefváros	Ferencváros (és Kőbánya)
1861	Eötvös József	Balásy Antal		Deák Ferenc	Szalay László	Gorove István		Szilágyi Virgil	Kacs Kovács Lajos
1865–1869	Eötvös József	Ráth Péter		Deák Ferenc	Kemény Zsigmond	Gorove István		Szentkirályi Mór, majd 1867. június 4-től Ráth Károly, majd 1867. szeptember 30-tól Csernátony Lajos	Horváth Károly
1869–1872	Eötvös József, majd 1871. április 17-től Pauler Tivadar	Házmán Ferenc		Deák Ferenc	Wahrmann Mór	Jókai Mór		Csernátony Lajos	Vida János
1872–1875	Pauler Tivadar	Házmán Ferenc		Deák Ferenc	Wahrmann Mór	Radocza János		Steiger Gyula	Tavaszy Endre
1875–1878	Pauler Tivadar	Házmán Ferenc		Deák Ferenc, majd 1876. február 24-től Horváth Mihály	Wahrmann Mór	Horn Ede, majd 1875. december 4-től Schwarcz Gyula		Jókai Mór	Csernátony Lajos
1878–1881	Pauler Tivadar	Kerntler Ferenc	Ivanka Imre	Királyi Pál	Wahrmann Mór	Podmaniczky Frigyes	Hoffmann Pál	Szilágyi Dezső	Thaly Kálmán
1881–1884	Pauler Tivadar	Darányi Ignác	Ország Sándor	Királyi Pál	Wahrmann Mór	Busbach Péter	Hoffmann Pál	Szilágyi Dezső	Kemény Gábor

	Buda I.	Buda II.	Óbuda	Belváros	Lípót-város	Teréz-város	Erzsébet-város	József-város	Ferencváros (és Kőbánya)
1884–1887	Pauler Tivadar, majd 1886. május 22-től Fejérváry Géza	Darányi Ignác	Országh Sándor	Zichy Jenő	Wahrmann Mór	Busbach Péter	Matlekovits Sándor	Szilágyi Dezső	Kemény Gábor
1887–1892	Fejérváry Géza	Darányi Ignác	Országh Sándor	Trefort Ágoston, majd 1888. október 17-től Kaas Ivor	Wahrmann Mór	Busbach Péter	Matlekovits Sándor	Visi Imre, 1890. január 17-től Berzeviczy Albert	Tolnay Lajos
1892–1896	Fejérváry Géza, majd 1892. március 26-tól Falk Miksa	Darányi Ignác	Horváth Gyula	Podmaniczky Frigyes	Wahrmann Mór, majd 1893. január 10-től Mezei Mór	Andrássy Gyula	Morzsányi Károly	Berzeviczy Albert	Tolnay Lajos
1896–1901	Falk Miksa	Darányi Ignác	Vörös László (nem vette át), 1897. január 11-től Festetics Andor, majd 1898. május 18-tól Országh Sándor	Podmaniczky Frigyes	Mezei Mór	Radocza János	Morzsányi Károly, majd 1897. április 24-től Csernátony Lajos, majd 1901. március 26-tól újra Morzsányi Károly	Berzeviczy Albert	Tolnay Lajos
1901–1905	Falk Miksa	Darányi Ignác	Vészi József	Podmaniczky Frigyes	Sándor Pál	Vázsonyi Vilmos	Morzsányi Károly	Berzeviczy Albert	Hock János
1905–1906	Falk Miksa	Nyíri Sándor	Vészi József	Tisza István	Sándor Pál	Vázsonyi Vilmos	Morzsányi Károly	Berzeviczy Albert	Ballagi Aladár
1906–1910	Szebeny Antal	Németh Imre	Keszi Antal, majd 1908. január 25-től Botenhardt János	Polónyi Géza	Sándor Pál	Vázsonyi Vilmos	Barabás Béla (nem vette át), majd 1906. július 30-tól Eötvös Károly	Nagy Dezső	Ballagi Aladár
1910–1918	Szebeny Antal, majd 1915. április 19-től Hegedüs János, majd 1917. december 10-től Szigeti János	Berzeviczy Albert, majd 1917. március 21-től Kollár Lajos	Pető Sándor	Khuen-Héderváry Károly, majd 1918. április 23-tól Wekerle Sándor	Sándor Pál	Vázsonyi Vilmos	Márkus József, majd 1915. április 19-től Paksy Béla	Jakabffy Imre	Jakabffy Ferenc, majd 1913. március 3-tól Springer Ferenc

1. függelék. A fővárosban megválasztott képviselők ciklusonként 1865 és 1918 között